

Høringsinnspill

Att. Utdanningsdirektoratet
post@udir.no
[Deres referanse: 2017/7076](#)

Fagfornyelsen - innspill til kjerneelementer i skolefagene og integrering av tverrfaglige tema (runde 2)

Innledning

Undertegnede aktører og organisasjoner ønsker å komme med innspill til fornyingen av fagene i skolen, med særlig vekt på seksuell og reprodutiv helse og rettigheter (SRHR) og FNs bærekraftsmål (spesielt nr. 3 - god helse, 4 - god utdanning og 5 - likestilling mellom kjønnene). Seksualitetsundervisning er viktig for å sørge for et godt psykososialt miljø for elevene. Dette gjelder både forebygging av mobbing og trakassering/overgrep og positivt holdningsskapende arbeid for styrket selvfølelse og evne til å ta gode valg for seg selv og overfor andre.

Noen av oss spilte også inn til første runde og ser dessverre at seksualitet nå ikke nevnes eksplisitt i noen fag. Dette gir grunn til bekymring for at seksualitetsundervisning ikke lenger vil ivaretas i den norske skolen. Det er flere områder som kan kobles til seksualitet slik utkastene foreligger nå, men vi frykter at temaet vil nedprioriteres eller risikerer å bli helt fraværende i videre prosess, med mindre det nå prioriteres eksplisitt i planene.

Det siste året har det, i regi av Sex og samfunn og TNS Kantar, blitt gjennomført to store kartlegginger av seksualitetsundervisning i Norge; én blant kontaktlærere i grunnskolen og én blant elever i 10. klassetrinn og 1 VGS. Disse kartleggingene viste blant annet at de fleste elever har hatt få timer seksualitetsundervisning og de fleste ønsker mer. Videre viser kartleggingen blant kontaktlærerne at et flertall vil være positive til et styrket fokus på seksualitetsundervisning i skolen og at et mindretall mener at den nåværende kvaliteten på seksualitetsundervisningen er god nok.

I den nye strategien for seksuell helse 2017-2022, Snakk om det!, står det: "Kunnskap om grenser, respekt og rettigheter og evnen til å reflektere over ulike situasjoner er viktig for å utvikle egen autonomi og samtidig respektere andres grenser. *Dette er emner som favner langt videre enn seksualitet, men som danner et nødvendig grunnlag for den enkeltes dannelse, identitetsutvikling og handlingskompetanse.* Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debutterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet. (...) Det tverrfaglige teamet folkehelse og livsmestring vil ha både et individuelt perspektiv og et samfunnmessig og sosialt perspektiv. Det vil være naturlig å vurdere spørsmål om seksuell helse i arbeidet med dette (vår utheving)". Seksualitet kobles altså til skolens dannelsingsmandat, noe også

mange lærere som vektlegger seksualitetsundervisning gjør (Støle-Nilsen, 2017¹). Det anses også naturlig at seksualitet tematiseres under folkehelse og livsmestring.

Videre nevner strategien kompetansemålene i LK06 som tematiserer seksualitet og det står: "Kompetansemålene som er beskrevet over, legger opp til at kropp, grenser, seksualitet og mangfold tematiseres på ulike måter gjennom hele skoleløpet. (...) For at seksualitetsundervisning skal ha helsefremmende og forebyggende effekt, er det avgjørende at barn og unge får nødvendig kunnskap, før de havner i situasjoner der kunnskapen skal tas i bruk. Dersom seksualitetsundervisning i hovedsak gjennomføres i siste halvdel av ungdomsskolen, vil den ofte foregå på et tidspunkt hvor flere elever allerede har seksuell erfaring." Med andre ord må alderstilpasset seksualitetsundervisning starte allerede på barnetrinnet og fortsette jevnlig gjennom hele skoleløpet. Elevene vil modne i ulik takt og dermed vil deres behov for seksualitetsundervisning endre seg. Det er også sentralt at seksualitet tas opp i flere fag, for å få ulike vinklinger og ivareta flere perspektiv. Naturfag har typisk et helsefokus, mens KRLE gjerne har reflekterende og etisk fokus, mens samfunnsfag ser på sosiale konstruksjoner, lov og rett og kjønnsroller. Vi trenger alle disse tilnærmingene for en helhetlig seksualitetsundervisning.

Målet for skolens rolle i seksualitetsundervisning er å "sikre barn og unge kunnskap og kompetanse om kropp, grenser, seksualitet og seksuell helse". Dette må ivaretas i de aktuelle læreplanene for fag. I tillegg til de enkelte faggruppene, bør arbeidsgruppen på tvers av kjerneelementgruppene for fag se på helheten i planene og hvordan det viktige tverrfaglige temaet seksualitetsundervisning skal ivaretas. Vi ønsker også å legge til at helseundervisning, som seksualitetsundervisning, bør foregå i tett samarbeid med skolehelsetjenesten.

Den nye overordnede delen av læreplanverket, "Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen", er vedtatt og her ligger det også tydelige føringer for at blant annet seksualitet, kjønn, likestilling, menneskerettigheter og antidiskriminerende holdningsarbeid skal være en del av opplæringen. Dette er spesielt vektlagt i beskrivelsen av det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring: "Aktuelle områder innenfor temaet er fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn, rusmidler, mediebruk, og forbruk og personlig økonomi. Verdivalg og betydningen av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet." Gjennomgående i overordnet del vektlegges elevenes identitetsdanning, evne til refleksjon og kritisk tenkning og sosial samhandling; alle disse temaene er aktuelle for seksualitetsundervisning.

På denne bakgrunnen spiller undertegnede inn en rekke kommentarer til de nye utkastene, gruppert under aktuelle fag:

¹ <http://bora.uib.no/handle/1956/16082>

Kroppsøving

Utkastet integrerer bærekraftsmålene i faget på en god måte. Utkastet viser et økt fokus på helse og kropp og fremhever et helhetlig perspektiv på helse, noe spesielt punktet om refleksjon og kritisk tenkning om kropp og bevegelse i kultur og samfunn viser. Vi vil også legge til at det i kroppsøvingsfaget er situasjoner hvor unge er spesielt sårbare med tanke på at kropp både visuelt og funksjonsmessig eksponeres. Problemstillinger som oppstår kan være unge som ikke tør dusje eller delta i kroppsøving grunnet for eksempel mobbing, dårlig selvbilde, utfordringer knyttet til kjønnsidentitet (som hvilken garderobe man skal bruke) eller redsel for å bli tatt bilde av eller filmet. Det er viktig at kroppsøvingslæreren ikke overlater problemstillingene til kontaktlærer, men at diskusjonene blir tatt i egen undervisning gjennom å utfordre normer og fremme kroppspositivisme og gode holdninger slik at kroppsøvingstimen oppleves som et trygt og helsefremmende rom. Kroppsøvingslærer bør inkluderes i tverrfaglig seksualitetsundervisning.

Naturfag

Utkastet er veldig mye bedre totalt sett, men det er skuffende at seksualitet nå ikke lenger nevnes i naturfag. Naturfag har tradisjonelt hatt ansvaret for temaet og til en viss grad oppleves det slik ennå av både naturfaglærere og andre. Det er viktig at den naturvitenskapelige tilnærmingen til seksualitet ivaretas også i nye læreplaner.

I området "forståelse for menneskekroppen" kan det skrives inn en setning slik: "Innebærer kroppens oppbygning, organsystem, samt dens energi- og stoffbehov. Videre handler det om kroppens sanser og responsstimuli og interaksjon med omgivelser. Kunnskap om kroppen er viktig for å forstå seg selv og ta vare på egen helse, og seksualitet og identitet er en sentral del av denne forståelsen." Alternativt: "Kunnskap om kroppen er viktig for å forstå seg selv og ta vare på egen fysiske, psykiske og seksuelle helse." Temaet kan med fordel kobles til kjerneelementet "kritisk tenkning og refleksjon" og slik ivareta at seksualitetsundervisningen ikke bare blir biologiske fakta, men også en refleksjon og mer helhetlig seksualitetsundervisning.

Samfunnsfag grunnskole og VG1/VG2 + historie

Utkastet for samfunnsfag ser både godt og grundig ut, og kjernen i fagene defineres fornuftig. Vi savner likevel at seksualitet nevnes eksplisitt. Det er flere steder seksualitet kan tolkes inn i beskrivelsene, men uten eksplisitt nevning vil området stå i fare for å falle ut eller nedprioriteres i samfunnsfag. Vi mener seksualitet hører naturlig til i samfunnsfag og kan kobles til alle de tre tverrfaglige emnene, spesielt folkehelse og livsmestring.

Slik utkastet foreligger nå er folkehelse og livsmestring et eget kjerneelement. I tillegg til identitetsdannelse, selvtillit og egenverd, inkludering og tilhørighet og kulturforståelse, bør det legges til for eksempel: "seksualitet og relasjoner"/"seksualitet, kjønn og relasjoner" som eget punkt. Seksualitet kan for øvrig kobles til de fleste kjerneelementene, som

perspektivmangfold, maktrelasjoner, demokrati og medborgerskap og historiebevissthet (som gjerne kan endre navn til *historieforståelse*). I tillegg bør man ikke vente med normkritiske perspektiver til videregående skole, men inkludere dette også i grunnskolens læreplan.

I utkastet til historie savner vi bedre ivaretagelse av perspektiver på likestilling og menneskerettigheter. Det kan tolkes inn flere steder, men burde få en tydeligere plass.

Arbeidslivsfag

Folkehelse og livsmestring bør få en tydeligere plass og utdyping i faget. Både selvtillit, likestilling og helse er viktige temaer i forbindelse med arbeidslivet og bør tydeliggjøres i planen for arbeidslivsfag.

Matematikk

Det nye utkastet er en vesentlig forbedring og spesielt bra er måten det i utdypingen av de tverrfaglige temaene fremheves viktigheten av kritisk tenking. Gjennom tall og økonomi kan elevene også få forståelse for global utvikling og se større sammenhenger, urettferdighet og hva som skal til for en bærekraftig utvikling lokalt og globalt. Matematikk fremstilles ofte feilaktig som nøytralt. Det er essensielt at elevene lærer at tall og statistikk kan misbrukes og at tolkninger henger sammen med ideologi.

KRLE/RE

Planen for KRLE/RE er nå svakere på flere områder enn i første utkast, selv om kjerneelementene som sådan ser fornuftige ut. Kjønn og seksualitet nevnes nå ikke eksplisitt, og religion/samfunn, kontroversielle temaer i offentligheten, ikke-diskriminering, normer og normkritikk er borte. I utdypingen av bærekraftig utvikling, kan KRLE/RE knytte til bærekraftsmålene på blant annet helse, likestilling og utdanning i tillegg til det som nå nevnes.

Seksualitet og identitet kan knyttes til alle kjerneelementene. Dermed kan det sikres god dybdelæring i tematikken i KRLE/RE. Rent konkret er det derfor gjerne best at tematikken nevnes eksplisitt under folkehelse og livsmestring. Det kan for eksempel gjøres slik: "Identitet, *seksualitet*, menings spørsmål og perspektivtakning er sentrale i arbeidet med folkehelse og livsmestring. Slik vil fagets behandling av eksistensielle spørsmål stå sentralt. Fagets vekt på fortellingstradisjoner vil kunne gi gode eksempler på livsmestring. Evnen til å ta andres perspektiver knytter seg til å forstå egen situasjon og kan ha en helsedimensjon langt ut over enkeltindividet." Menneskerettigheter og likestilling bør også nevnes eksplisitt i utdyping av "demokrati og medborgerskap".

Engelsk

Engelskplanen ser nå vesentlig bedre ut, og mye av det vi savnet i første runde er på plass. Kjerneelementene er fint definert. Vi ønsker å kommentere engelskfagets gode mulighet til tverrfaglig arbeid for å sikre dybdelæring. Å diskutere aktuelle problemstillinger i engelsktalende land bør være en fremtredende del av faget. Slik kan engelsk blant annet knyttes til SRHR og seksualitetsundervisning, for eksempel gjennom kunnskap og diskusjon om abortrettigheter i Irland og seksualitetsundervisning med fokus på avhold i deler av USA.

Utdanningsvalg

Likestilling (bærekraftsmål 5) og normkritikk savnes fortsatt i planen, for eksempel i forbindelse med hvorfor vi tar de valgene vi tar (utdanning/karriere) og hva som forventes av oss. Utdanningsvalg bør inkluderes i tverrfaglig seksualitetsundervisning, spesielt knyttet til folkehelse og livsmestring.

Kunst og håndverk

Kunst og kunstopplevelser ser fortsatt ut til å ha liten plass i faget. I planen bør det også nevnes hvordan kunst kan forstås og tolkes, hvordan det påvirker oss og hva kunst kan fortelle oss. Kulturaspektet bør tydeliggjøres. Det bør også komme tydeligere frem at man i kunst og håndverk tenker tverrfaglig og kobler til andre fag og tema for å oppnå dybdelæring.

Norsk

Det er viktig at elevene oppnår kompetanse til å uttrykke følelser og egne meninger gjennom språket, og det er gledelig at å "uttrykke egne tanker og følelser" er kommet inn på barnetrinnet under muntlig kommunikasjon. Her kan det med fordel legges til "utforske hvordan språk påvirker oss" (og på denne måten lære hvordan man kan snakke respektfullt til og om andre og hvordan språk kan såre og trakassere). Det står "utforske språk" allerede, så dette kan eventuelt defineres tydeligere når planen i neste omgang konkretiseres videre. Også på barnetrinnet bør det komme inn noe om kritisk refleksjon tilsvarende det som ligger på ungdomstrinn. Barn mangler i større grad verktøy til å skille mellom fiksjon og virkelighet og blir dermed lettere påvirket av reklame o. l. "Utforske hvordan språk og tekst påvirker oss" bør være et mål innenfor både muntlig og skriftlig kommunikasjon, samt alle typer tekster (som sammensatte tekster, film osv.).

For ungdomsskole og vgs.: Under "språket som system og mulighet" kan det tas inn noe lignende, altså "utforsking av hvordan språk og tekst påvirker oss". For øvrig er "oppøve kritisk holdning til hatretorikk, språklig maktutøvelse og manipulasjon" et godt og viktig punkt fra nytt utkast.

Norsk bør som danningsfag og språkfag inngå i et tverrfaglig samarbeid om seksualitetsundervisning, blant annet knyttet til diskriminerende og trakasserende språkbruk på ene siden og respektfullt og kjønnsnøytralt språk på andre siden. I analyse av tekst (med alderstilpasset nivå) kan elevene reflektere over hvordan seksualitet og kjønn fremstilles i ulike tekster. Elevene kan også produsere egne tekster (muntlig, skriftlig, ulike medier) om tematikken.

Bærekraftsmålene har fortsatt liten plass i norskplanen, og bærekraftsmål 3, 4 og 5 kan med fordel få tydeligere plass.

Følgende medlemmer av Nasjonalt SRHR-nettverk stiller seg bak dette innspillet:

- Grønt Kvinnenettverk
- Helsestasjon for kjønn og seksualitet (HKS)
- Landsforeningen mot seksuelle overgrep (LMSO)
- Landsgruppen av helsesøstre i norsk sykepleierforbund (LaH NSF)
- Røde Kors Ungdom
- Seksualpolitisk Nettverk for Ungdom (SNU)
- Sex og Politikk
- Sex og samfunn
- Unge Funksjonshemmede
- Elsa Mari Almås (Professor v. Universitetet i Agder, Institutt for psykososial helse)
- Christian Lomsdalen (Lektor)